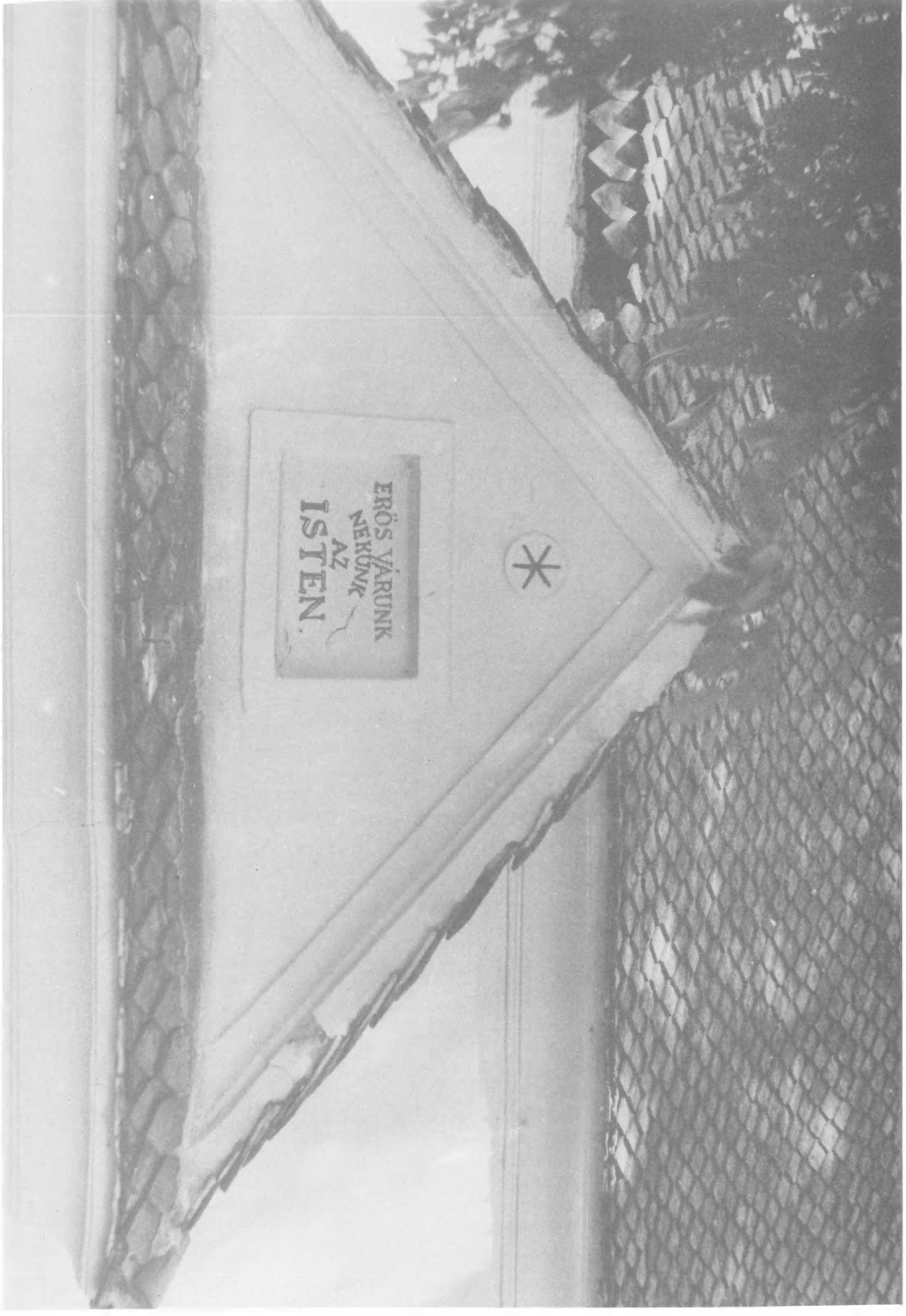

ERŐS VÁRUNK
NEKÜNK
AZ
ISTEN.

"Uram... a te kezéd mindent naggyá és erőssé tehet. Most tehát Istenünk, dicsőítünk téged, s magasztaljuk fönséges neved. Hiszen mi vagyok én és mi az én népem, hogy megfelelő adományt adhatnánk neked? Minden tőled jön, s azt is a te kezedből kaptuk, amit felajánlottunk neked. Hiszen csak idegenek és jövevények vagyunk előtted, mint amilyenek atyáink is voltak. Napjaink elfogynak a földön, mint az árnyék, és nincs miben reménykednünk. Urunk, Istenünk, amit felhalmoztunk, hogy nevednek házat építsünk, mind a te kezedből származik és a te tulajdonod. Tudom, Istenem, hogy megvizsgálod a szívet, és hogy az egyeneslelkűség tetszik neked. Azért mindezt őszinte szívvvel ajánlottam fel neked. Most pedig örömmel tekintek népedre, amely itt összegyűlt, hogy neked szentelje adományait, Urunk és Istenünk, Ábrahám, Izsák és Jákob Istene s a mi Atyánk. Őrizd meg örökre bennünk ezt a lelkiületet, és a szívünket irányítsd magad felé."

I. Krón. 29: 12-18.

PRO DOMO DEI

Jelentés

az 1990. május 30-i földrengés által a háromszéki templomokban okozott károkról és a helyreállítások segélyezéséről

Varga István

okl. építészmérnök, műemléki szakmérnök
/Országos Műemléki Felügyelőség/

xxx

Munkatársak:

dr. Gyurkó János

okl. építőmérnök, műemléki szakmérnök

xxx

Nagy László

/Transsylvania Caritas/

xxx

Nóvé Béla

író, újságíró,

a "Pro Domo Dei" akció koordinátora

xxx

Sebestyén József

okl. építészmérnök, műemléki szakmérnök
/Országos Műemléki Felügyelőség/

"Eppur si muove - És mégis mozog a Föld!" - éreztük át nagy-szerű borzongással ismét e szavak jelentését alig egy éve, mikor a kontinens keleti felét elemi erejű politikai rengések rázták meg a bénító zsarnokság már-már örökkévalónak tűnő korszaka után. Berlin, Prága, Bukarest forradalmi mintha csak e makacs természeti törvényt kívánták volna igazolni, reményvesztett milliók hitét és életerejét mozgósítva egy sodró erejű történelmi pillanatra.

"Eppur si muove" - És mégis mozog a föld!" - döbrentünk rá alig néhány hónap múltán immár keserű józansággal konstata-álva e szavak nem csupán jelképes, de valóságos súlyát. Mert a Keleti Kárpátok vidékének sokat túrt lakóira a dik-tatúra keserves évei után most újabb csapás nehezedett: a május végi földrengés, alig egy évszázad alatt immár a he-tedik alkalommal.

Szomorú tény, hogy e lármás, szenzációktól ajzott időkben a nagyvilág alig is figyelt fel e csöndes s csupán másod-percekig tartó tragédiára, mely ezúttal szerencsére nem járt tömeges emberáldozattal, ám annál nagyobb kárt tett az itt élő emberek és Isten e vidéken emelt hajlékaiban. Emlékezzünk: két esztendeje sincs még, hogy Európa-szerte széleskörű szolidaritási mozgalom indult a "szintematizá-lási" kampány által fenyegetett romániai falvak megmenté-séért. Akkor, szerencsére, elmaradt a katasztrófa. Most ime, itt van, s a külvilág - ez alól sajnos Magyarország sem kivétel - alig látszik tudomást venni róla.

Pedig a nem is oly távoli Háromszék magára hagyott falvai, dűledező templomtornyai, megroppant karzatai és égre me-redező szétzúzott orgonasípjai ma méginkább segítségért kiáltanak. A "PRO DOMO DEI" akció s vele e kis tanulmány ezt a segélykiáltást hivatott fölerősíteni, hogy akinek van füle a hallásra, meghallja azt, és cselekedjék hite, embersége és képességei szerint.

Biztató jelek mutatják, hogy a tájékozatlanság s a sokféle mai gond és baj ellenére egyre többen vannak, akik meghallják e hívást. Itthon és külföldön, magánszemélyek és intézmények egyaránt. Mindezt nem csupán az Alapítvány számlájára - főként a televízióban s a Magyar Nemzetben közzétett dokumentumok hatására - befizetett összegek, de az a sokfajta szakmai és gyakorlati felajánlás is igazolja, amivel egyre többen keresnek meg bennünket. A "PRO DOMO DEI" akció ehhez kíván megfelelő keretet és szakmai segítséget biztosítani. Szervezői a helyi viszonyokat régóta jól ismerik s az első kárfelemérést és dokumentációt készítő önkéntesek: részint a Transylvania Caritas egyesület, részint az Országos Műemléki Felügyelőség emberei. E koordinációs testület az érintett egyházak és a helyi szervezetek képviselőivel szorosán együttműködve szakértőket, anyagi és technikai erőforrásokat továbbít a helyszínre, rendszeresen jelentést készít a már elvégzett s a még szükséges helyreállítási munkákról.

Tevékenységünket három alapelv vezérli. Az egyelőre csupán Kovászna /a hajdani Háromszék/ megye templomaira és egyházi épületeire /kolostor , kápolna, parochia, plébánia/ kiterjedő akció elsődlegesen műemlékmentő jellegű, azaz a legbecsesebb, s a legtöbb kárt szenvedett épületek helyreállítását célozza, mely feladat a helybeliek anyagi lehetőségeit meghaladja. A segélynyújtás egyszersmind ökumenikus

és etnikailag pártatlan alapon történik, azaz, bár a sérült templomok zöme felekezetiileg a római katolikus és a református egyházakhoz tartozik, az erdélyi unitárius, baptista, vagy a románajkú görög-keleti és görög-katolikus gyülekezetet ugyanúgy támogatni kívánják. Ez, a szükség diktálta gyakorlati teendőket s a keresztény testvériség egyetemes elvét szem előtt tartva, nem is lehetne másként.

Mint akciónk neve hirdeti: PRO DOMO DEI - ISTEN HÁZÁÉRT cselekszünk - remélhetőleg e kiadvány által is újabb társakra találva. De amit teszünk, éppúgy szolgálja a templomokban századok óta oltalmat találó gyülekezetek létét és fennmaradását is. Azokat a nehéz sorsú, dolgos és egyszerű embereket, akik oly sok csapást kiállva ma maguk is támaszra, megerősítésre várnak. Hogy hajnalonként, ha szerszámmal vállukon a

mezőre indulnak, vagy fázósan a munkásbuszra várnak, ismét "erős várunknak" láthassák a teremtő akarat, a túlélés s a hit e makacs emlékműveit: a büszke tornyot, s az oly sok pusztító földrengést kiállott százados falakat.

Budapest, 1990. október

Nóvé Béla
a "PRO DOMO DEI"
segélyakció koordinátora

* TRANSCAR *

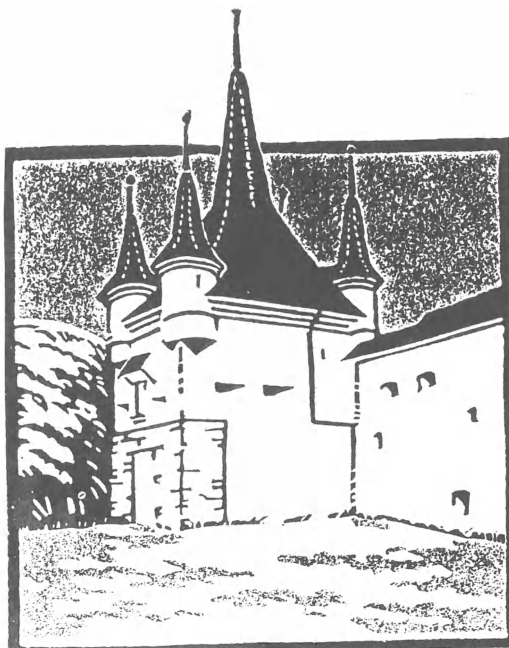
PRO DOMO DEI

H 1396 BUDAPEST PF. 456

TARTALOM

- Pro Domo Dei
- A háromszéki templomok rövid története
- Az 1990. május 30-i földrengés okozta károk
- Az 1990. június végi helyszíni bejárás jegyzőkönyve
- Fotodokumentáció
- Mellékletek

PRO DOMO DEI
(résumé)

Fin mai un grand tremblement de terre a secoué le centre de la Roumanie. Les départements Vrancea et Covasna (Háromszék en hongrois) ont subi les conséquences. Au mois de juin et août les spécialistes budapestois du service TRANSCAR et de la Surveillance Nationale des Monuments Historiques ont visité le département Covasna (Háromszék - habité à 80 pour cent par des Hongrois) pour mesurer l'étendue des dégâts causés dans les églises.

Le présent ouvrage est le rapport de ces expéditions et il a pour but d'inciter à l'assistance en faveur du program "PRO DOMO DEI" de TRANSCAR.

Ce rapport commence par les faits historiques de la région, démontre la séismicité des Carpates de l'Est, donne des enseignements techniques sur les dégâts causés par le tremblement de terre et démontre les possibilités de la reconstruction.

Il donne également le rapport complet des expéditions de prospection et détaille le système de l'aide, son organisation et sa surveillance. En ce qui concerne le rapport complet, il énumère chaque église visitée avec leurs valeurs historiques et donne la description courte des dégâts subis.

A la fin de l'ouvrage, on trouve une sélection des photos prises en mois de juin pour documenter en images aussi l'état des églises.

Le program "PRO DOMO DEI" est absolument neutre en ce qui concerne les questions religieuses et ethniques, l'association d'aide TRANSCAR a pour but d'aider aussi bien des communautés (communions) catholiques ou protestantes hongroises et orthodoxes roumains du département Covasna (Háromszék) concernées par les dégâts.

A cause des difficultés économiques actuelles en Roumanie nous préférons de donner l'essentiel de notre aide et l'assistance non pas en argent mais en nature (matériaux de construction, outils). L'association TRANSCAR envoie un rapport complet à chaque donateur en signalant l'arrivée et l'utilisation concrète de son aide.

Le program "PRO DOMO DEI" se concentre sur les monuments historiques, notre première de vue est la valeur historique. (Plusieurs églises endommagées sont du 13e ou du 14e siècle.)

A par de l'aide matérielle, il est important de démontrer notre solidarité pour cette région qui vient de libérer du "communisme".

(L'ouvrage a été édité avec l'aide de l'Organisation d'Aide du Conseil Oecuménique des Eglises de Hongrie.)

L'organisateur de l'action: István Varga, architecte
Országos Műemléki Felügyelőség (Surveillance Nationale des Monuments Historiques)

Budapest, I. Táncsics Mihály utca 1.

Téléphone: (36-1) 15-69.722

Correspondance internationale et contact pour la presse: Béla Nóvé
Budapest, VII. Bajza utca 70.

Téléphone: (36-1) 13-26-420 ou (36-1) 11-11-788

N^o de compte bancaire: "PRO DOMO DEI" MNB 217 - 98 292 OTP
Budapest XIII. B 87 145 TRANSCAR (devises)

"PRO DOMO DEI" MNB 217 - 98 292 OTP
Budapest XIII. TRANSCAR (en forints)

41 266-7

PRO DOMO DEI

/Summary/

There was a heavy earthquake in the middle part of Roumania in the counties Vrancea and Covasna /in Hungarian: Háromszék/ on 30th May 1990. In June and August the experts of the charity organisation TRANSCAR of Budapest and of the National Historical Monuments Protecting Authority walked all over the County Covasna /i.e. Háromszék, - a region populated in 80% by Hungarians/ hit by the earthquake, and made a survey of the damage in churches there. This publication is devoted for a report of the statement of facts of the expedition, in order to acquire further help to the project of TRANSCAR titled PRO DOMO DEI.

After summing up a brief history of the region, the Report presents the seismicity of the East-Carpathians, as well as the technical lesson of building damage incurred during the earthquake and the basic principles of reconstruction. Then the detailed minutes of the walking on the spot, as well as the organization and controlling method of the charity are contained in the Report. The detailed minutes of walking have a statement of facts of every building investigated, giving a brief description of the historical values and the losses incurred in churches recently. The publication is completed by a selection of photoes made in June.

The "PRO DOMO DEI" is a neutral project from the point of view of religion and ethnic groups. The TRANSCAR charity organization will help both the Hungarian catholic and protestant parishes, in their grave situation, as well as the orthodox Roumanian parishes in Covasna /Háromszék/ county.

Because of the lack of materials in Roumania we wish to grant the majority of supports in natural /by building materials and means./ Supports - coming in and utilization will be confirmed by TRANSCAR to every donator. The "PRO DOMO DEI" project is an organization for monument protect-action first of all. Our main preference of support is the historical value. Since among the heavy damaged churches in the county there are some more than 700 years old ones.

In addition to the financial assistance it is very important that after the failure of communism this very much suffered region in Europe does have also moral support by the international attention and readiness to help.

The professional organizer of the project: Mr István Varga architect
National Historical Monuments Protecting Authority
OMF Budapest I. Táncsics M. u. 1. Hungary
Telephone: 36 - 1 - 15 69 722

International and press relations: Mr Béla Nóvé
Budapest VII. Bajza u. 70. Hungary
Telephone: 36 - 1 - 13 26 420 or 11 11 788

Donations for the organized charity can be paid to the following bank /cheque/ accounts, indicating the remark "PRO DOMO DEI":

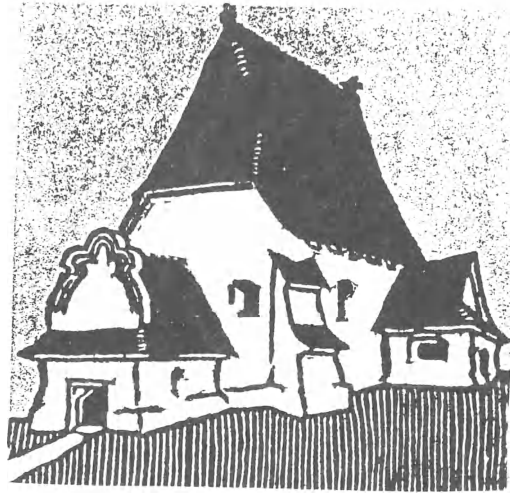
- foreign currency: MNB 217-98 292 OTP BP. XIII. B 87 145 TRANSCAR
- forints : MNB 217-98 292 OTP BP. XIII. 41 266-7 TRANSCAR

I.

A háromszéki templomok
rövid története

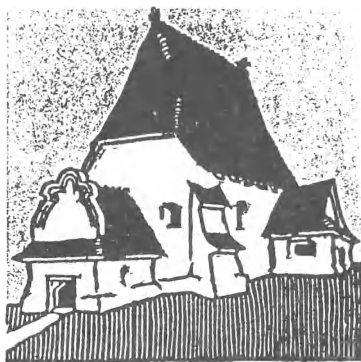
A székelyek egy jelentős csoportja a XIII.-XIV. század folyamán az Olt völgye és a mai Szászváros közötti részéről délkeleti irányba mozdulva, a Kárpátok kanyarulatával határolt magas hegyek és nagy erdőségek övezte termékeny területen telepedett le. A Háromszéki-medence területén kialakult székely székekre vonatkozó adatokat XV. századi oklevelekben találhatunk először: Kézdiszék, 1428; Orbaiszék, 1419; Sepsiszék, 1404. A székek elnevezésében korábbi lakóterületükről, ahova 1160 körül szászokat telepítettek, megőrizték az ott máig létező Kézd, Orbó, Sebes helységek nevét.

Néhány kivételtől eltekintve a háromszéki középkori templomokat az 1332 - 1334 közötti pápai tizedjegyzékek említik először. A Sepsi- és Kézdiszék plébániáit tartalmazó tizedlajstrom 49 nagy valószínűséggel azonosítható falvat nevez meg. E plébániák templomai közül 16-20 épületről biztos, illetve feltételezhető, hogy korabeli, de már csak hét olyan templom áll, amelyeken XIII. századi részletek láthatók. Továbbá van hét olyan ma is álló templom, melyekről biztosan tudjuk, hogy a XIII.-XIV. században épültek, de ezeket a pápai tizedjegyzék nem tartalmazza.

A háromszéki középkori templomok az Erdélyszerte a XIII. században meghonosodott egyszerű alaprajzu, téglány alakú hajóból és szabálytalan félköríves záródású szentélyből álló, toronynélküli templomtípust képviselik. Csak néhány, többnyire romokban fennmaradt más típusú templomot ismerünk, melyek korábban, a XII.-XIII. század első felében épülhettek. E templomtípus analógiái szerte a középkori Magyarország terüle-

tén ismertek, de különösen a határszéli és más, egykoron székelyek által lakott területeken, (pl. a mai Burgenland területén; a Csallóközben és a Nyírségben), valamint Udvarhelyszéken és Marosszéken gyakoriak.

A székelyek betelepítését követő első nagy, valószínűleg szervezeten folyó építési hullám eredményeként a későbbi Háromszék területén legalább 45 templom meglétével számolhatunk. Ezt követően templomok építéséről vagy átépítéséről - természetesen a gyér okleveles anyag miatt is - a XV. század közepéig nem értesültünk. Annál több esetben feltételezhető, hogy a templombelső kifestését ekkor végeztették.

A tatárjárást követő viszonylag nyugalmasabb évtizedeket a XV. század végétől újra egy békétlenebb időszak váltotta fel. Földrengés is sújtotta a vidéket, de a lélekszám feltételezhető növekedésének és a közösségek gazdagodásának is köszönhető, hogy elkezdték a templomok megújítását, átépítését. Megindultak a templomok erősítésének a munkálatai, tornyok épülnek és az egyes települések meghatározó kiemelkedő elemeivé válnak. Ez a helyi harcokkal, török - tatár betörésekkel terhes időszak a reformáció terjedése nyomán a vallási ellentétek kiéleződésének is ideje. Kialakul a vidék felekezeti megosztottsága, ettől kezdve római katolikus, református és unitárius közösségek élnek egymás mellett, gyakran egy faluközösségen belül.

A vidék népessége a történelem hányattatásai ellenére is növekedett, számos templom - és kolostor is - épült a XVII.-XIX. század folyamán. A megye délkeleti részén a betelepült román-ság is több, ma is álló barokk templomot emeltetett. A XX. század elején épült jellegtelenebb templomok közül kiemelkedik a Pákey Lajos tervezte bölöni unitárius templom.

A számos pusztítás következtében a templomok zömét többször átépítették. A harci cselekmények elmúltával is megmaradt a rendszeresen visszatérő földrengések rombolása.

1920 után már alig építettek új magyar templomokat, de a székely községek nagyobb figyelemmel fordulnak régi templomaik - nemzeti és vallási szimbólumaik - felé. A restaurálási munkákban elévülhetetlen érdemeket szerzett Debreczeni László vezetésével építették újjá a bikfalvi református templom tornyát és állították helyre a gidófalvi református templomot.

A régebből itt lakó és Erdély Romániához való csatolása után újabban letelepedett románság 1920-tól kezdődően napjainkig több új görög-keleti és - 1948-ig, a felekezeti betiltásáig - görög-katolikus templomot épített a román, illetve vegyes lakosságú falvakban.

A kommunista diktatúra évei alatt a magyaroknak nem lehetett templomot építeni, csak néhány esetben engedélyezték torony nélküli kisebb imatermek kialakítását. Rendkívüli erőfeszítéssel és nagy igényességgel készült el 1988-89-ben az illyefalvi - templomértékű és léptékű - imaterem.

Az 1989. decemberi fordulatot követően a hosszú kényszerű szünet után most újra lehetőség nyílt az egyházak szabadabb szervezkedésére. Remélhetjük, hogy Erdély falvaihoz méltó szellemben és kivitelezésben láthatjuk hamarosan nemcsak a megőrzött és felújított templomokat, hanem Istennek újabb házait is!

ERDÉLY MŰEMLEKI TÉRKÉPE
A FONTOSABB MŰEMLEKEK
FELTŰNTETÉSÉVEL.

✚	Románkori templom.	🏰	Várrom.
✚	Románkori templom romja.	🏰	Várkastély.
⚡	Gótikus templom.	🏰	Várkastély romja.
⚡	Templomerőd.	🏰	Kastély.
⚡	Barokk templom.	⚡	Fatorny, ill. fatornyú templom.
✚	Templomrom (ismeretlen korú).		

A fehéren hagyott jelek az erdélyi szász emlékek.

LITERATURA HISTORICA

Történeti szakirodalom:

ENTZ, Géza: Die Baukunst Transylvaniens im 11-13. Jahrhundert
Acta Historiae Artium Acad. Sci. Hung. Tom. XIV.
Budapest, 1968

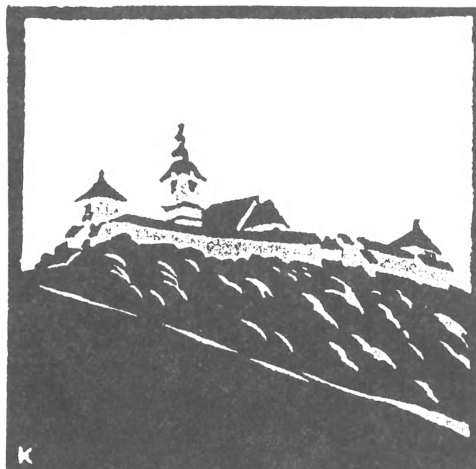
HERNER, János /red./: Mappa Transilvaniae et Partium Regni Hun-
gariae - Repertoriumque locorum objectorum
Szeged, 1987

KOROMPAY, Katalin /red./: The Endangered Heritage of Romanian
Settlements
VÁTI, Budapest, 1988

KÖPECZI, Béla /red./ Erdély története I - III.
Budapest, 1986

WAGNER, Ernst: Historisch-statistisches Ortsnamenbuch für
Siebenbürgen
Köln-Wien, 1977

ORBÁN, Balázs: A Székelyföld leirása III.
Pest, 1869

II.

Az 1990. május 30-i földrengés
okozta károk

Háromszék földrengései és az 1990. május 30-i földrengés okozta károk

1. Történeti áttekintés

Erdély területén a Háromszéki-medence szenvedett a legtöbb földrengéstől az idők folyamán. 1473 és 1944 között - Simon Béla professzor adatfeldolgozása szerint - 129 (!) erősebb rengés sújtotta ezt a vidéket, azóta további három - 1977, 1986, 1990 - erős lökés okozott súlyosabb károkat a vidék templomaiban és más épületeiben.

Az erősebb földrengéseket többnyire jelentősebb átépítések követték. Ez az összefüggés fontos támpontként szolgálhat úgy a művészettörténeti kutatásokhoz, mint az új földrengéskárok eleni és restaurálási munkákhoz. Így például, az 1473. augusztus 29-i és az 1516. november 24-i földrengéseknek jelentős szerepük lehetett a korábbi egyszerű templomok erődtemplommá alakításában és ekkor készülhetett számos falkép is.

Az adatok tanúsága szerint később, az 1728. szeptember 25-én az 1738. június 11-én, az 1802. október 26-án és az 1940. november 20-án kipattant földrengések okozták a legnagyobb károkat. (L.: mellékletek).

A történeti adatok azt mutatják, hogy a korábbi károk javításai, az altalajviszonyok, az épület konfigurációja, stb. együttesen - az újabb földrengések hatására - egyes templomokat végleg pusztulásra ítélnék, másokat évszázadokon át viszonylag ép-ségben tartanak meg. Ezért a földrengések történeti, - az egyes épületekre vonatkoztatott elemzése, a régebbi rejtett vagy kijavított károk feltárása a templomépületek várható "reagálásának" szempontjából elengedhetetlen.

2. az 1990. május 30-i földrengés jellemzői

A Háromszéki-medence földrengéseinek fészke többnyire a Vrancea hegység alatt fekszik és rendszertelen megjelenését a Kárpátok kanyarulatának gyűrődéses létrejötté óta is működő tektonikus

mozgások okozzák.

Az 1990. május 30-án, helyi idő szerint 8.40-kor kipattant földrengés fészke 90 km mélységben a $\varphi = 45,873^{\circ}$ északi szélesség és $\lambda = 26,666^{\circ}$ keleti hosszúság koordináták szerint helyezkedik el. Magnitúdója $6,7^{\circ}$ a Richter skálán. Hatása erősen érződött Moldva déli részén, Brassó, Bukarest és Braila térségében, Moldáviában és Bulgáriában is, de erősebb rengéseket jeleztek Moszkvától Jugoszláviáig. Romániában 7 ember meghalt, kb. hétszázan megsebesültek, Moldáviából négy halottat jelentettek. Az anyagi károk Romániában és Moldáviában jelentősek. (Forrás: Országos Földrengésjelző Obszervatórium, a U.S. Geological Survey jelentése alapján.)

Összehasonlításként, az 1940. évi, hasonló jellegű és hatású földrengés adatai: $\varphi = 45,8^{\circ}$, $\lambda = 26,6^{\circ}$; fészekmélység: 150 km.

3. a földrengéskárok jellege, mértéke

A kár-elosztás a megye területén feltűnően egyenlőtlen és csak kis mértékben függ az epicentrumtól való távolságtól. Ennek fő oka az, hogy a földrengés erőssége és más okok együttes hatása minden egyes templom esetében eltérő.

Az okozott károk a fészekben kipattant energia nagyságától, az epicentrumtól való távolságtól, az altalajviszonyoktól, az épület konfigurációjától (alaprajzi és tömegforma, szerkezet, stb.), a tájolástól, az épület saját rezgésidejétől, az épületrészek egymáshoz való viszonyától, az építés módjától valamint az épület anyagától és pillanatnyi állapotától függenek.

A rengéslökések a karcsú, magas építményeket, amelyek magassága lényegesen nagyobb a vízszintes méreteknél - pl. tornyok - hajlítására veszik igénybe, míg a normális épületek falrészei magasságuk szerint különböző mértékű vízszintes eltolást szenvednek.

A kár mindig az épület felső részén jelentkezik és a lökések erejének növekedésével terjed át a alsóbb részekre. A károsodás mértéke a lökés tágasságától függ, de befolyással lehet rá az épület saját rezgésideje is.

A lökés és a sinus-rezgés együttes hatása úgy érvényesül, hogy a gyors és erős lökés megbontja a falrészeket míg a sinusos rezgés tágassága és gyorsulása fokozatosan a maximumig erősödik és a megbontott, elvált falrészeket eltávolítja egymástól. A résekbe esett törmelék feszítő ékként működik.

A közvetlen mechanikai hatásnál lényegesen nagyobb kárt okoz az, hogy egyes altalajfajták a rezgések hatására egyenetlenül süppednek vagy lejtősen csuszamlanak. Ennek következtében a rengéshatások erőssége megnövekszik, így helyileg akár 3-4 fokkal nagyobb "látszólagos" erősség is jelentkezhet. Erősségnövelő hatása elsősorban a vékony rétegben álló, laza, vízzel átítított kőzetfajtáknak van. Az altalaj süppedése következtében előálló károk az épület alsó részén jelentkeznek. A közvetlen mechanikai és a közvetett hatások együttesen a legerősebben megépített épületekben is nagy károkat okozhatnak.

A károsodásra befolyással van az épületek, épületrészek egymáshoz és a lökésirányhoz való viszonya. A magas részek a mellettük levő alacsonyabbakra erős nyíró- és hajlítóhatást gyakorolnak. (Például: a templomtorony "meghajlítja" a templom oromfalát). Ugyanez okból megsérülhetnek az átalakítással meggyöngített, a hozzáépítéskor rosszul összetoldott részek. (Például: két, különböző időben épített alapfal találkozása feletti elválás vagy törés; jellemező a később épített apszis elválása a korábbi templomhajótól).

További károkat okoznak a magasabbról az alacsonyabban fekvő részekre hulló törmelékek. (Például: a toronysisak lezuhanó cserepei és téglái a templomhajó tetőzetét megrongálják, omló kémény lesodorja az ereszpárkányt, hulló mennyezetvakolat megrongálja az orgonát, bútorzatot).

Külön csoportban említhetők a "véletlen", esetleges vagy egyedi

helyzetből adódó károk, melyeket a szerkezetielemek, részek egymásban okozhatnak. (Például: nagy, súlyos tetőszerkezet szétnyomja a falakat).

A vizsgált földrengéskor tűzkár nem keletkezett. Bár ma már zsindelyfedést szinte egy templomon sem alkalmaznak, mégis a földrengéskor keletkezett tűz veszélye továbbra is nagy, mert a belső berendezéstől a tetőszerkezetekig sok az éghető rész. Számolni kell az elektromos rövidzárlat által okozható tüzekre is.

4. Javaslatok, észrevételek

Tekintve, hogy a templomok esetében már régóta álló és többször megsérült-javított építményekről van szó, a további károk elleni védelem elsősorban műszaki kérdés.

A szerkezetek megerősítését úgy kell elvégezni, hogy az épület kb. 50 cm/ sec^2 vízszintes irányú többletgyorsulást kibírjon.

A helyreállítás során a földrengések okozta károk elleni szükséges védelem főbb alapelveit az alábbiakban foglaljuk össze:

4.1 Lehetőleg egyszerű, a meglévőkhöz illeszkedő új szerkezeteket kell alkalmazni.

A téglá- és kőfalak kis elemek kis elmozdulásával pasztikusán fogják fel a rezgéseket. Egy nagyobb és merevebb új rész lökését nem tudja az épület sem elasztikusán, sem pasztikusán követni.

Megfigyelt negatív példák:

- a torony belső, utólagosan beépített betonváz-részének elmozdulása vízszintes repedéseket, a felette és alatta levő falak omlását, összerepedezését okozta. (Pl. Imecsfalva, rk. templom).
- a karzat megerősítésére készített betongerenda a végeivel érintkező szélső falpilléereket mozgásával szétfeszítette (pl. Kézdiszentkereszt, rk. templom)

4.2 Csak kifogástalan építőanyagot szabad használni, kifogástalan szakmunkával. A gyenge, rosszul összekapcsolt részek könnyebben mozdulnak el, válnak el egymástól. "Egy lánc erőssége a leggyengébb láncszem erősségével egyenlő".

Megfigyelt negatív példák:

- a gyengén hegesztett és összezsavarozott vagy rosszul rögzített vonóvasak elpattantak vagy a falból kicsúsztak (pl. Kézdiszentkereszt, rk. templom),
- féltéglákkal rakott sarkok, tégladarabokkal végzett kiegészítések - a korábban keletkezett repedések tömítésére is! - összeomlottak, sarkak kifordultak, párkányok lehulltak (pl: Bélafalva, rk. templom tornya).

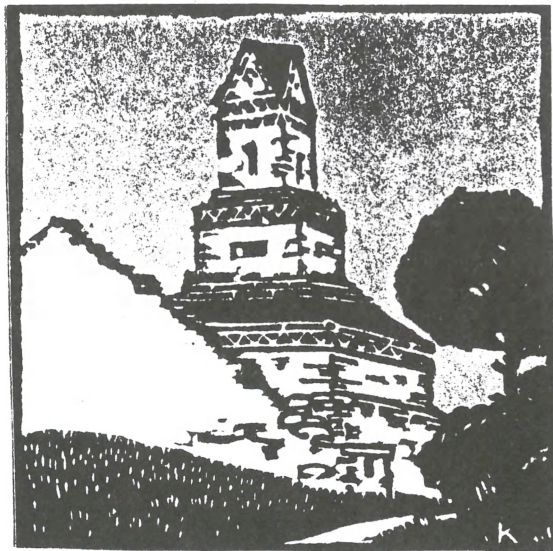
4.3. Melléépített toldalékok kerülendők, illetve azokat a főépülettel erősen össze kell kapcsolni. Ellenkező esetben a nagy tömegtől a kisebb elválík, meghajlik, megreped, "a nagy a kicsit ellöki magától".

Megfigyelt negatív példák:

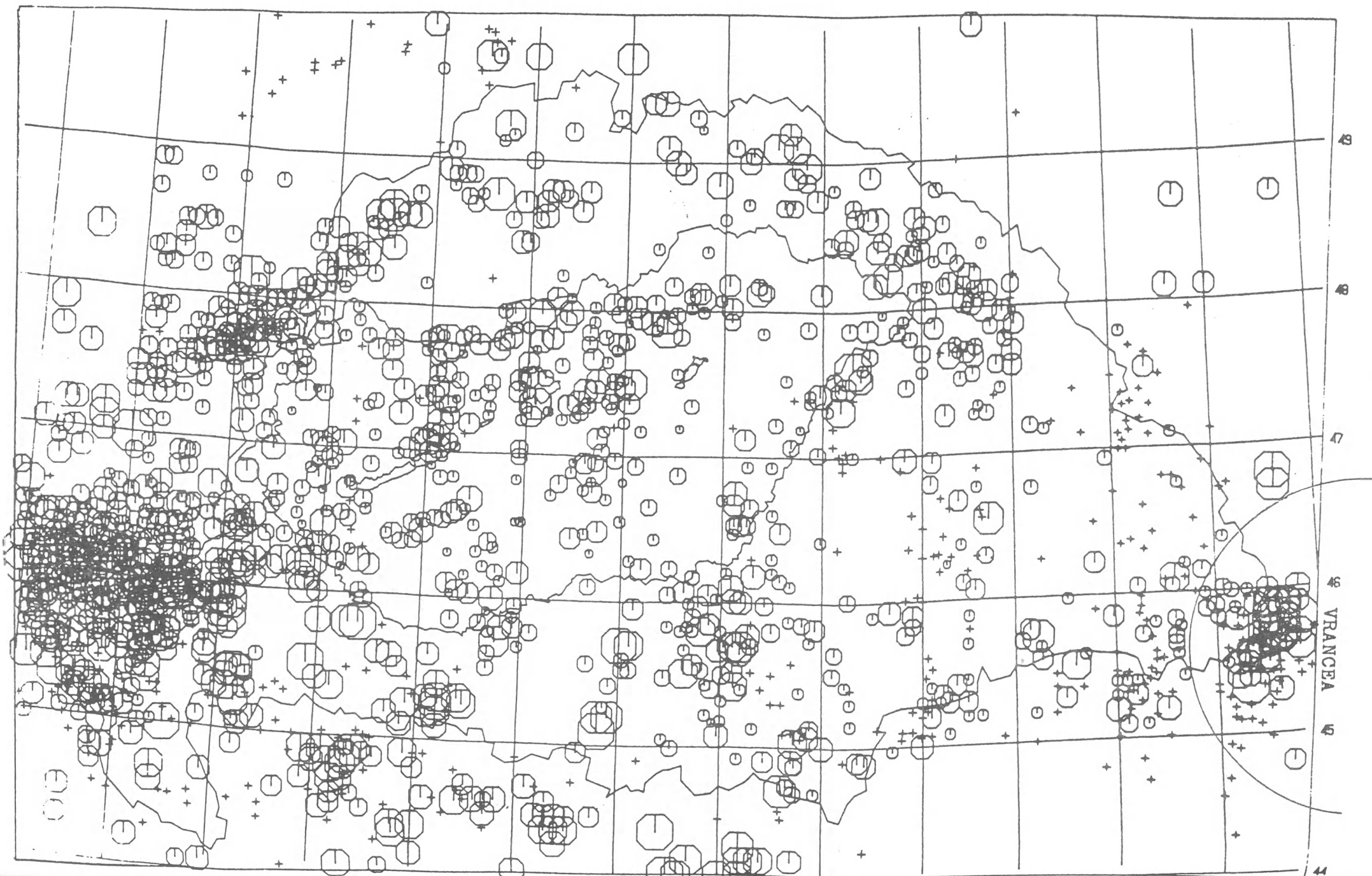
- a kapu feletti építmény elválása, (p.: Zágon, ref. templom
- utólag épített, "mellétámasztott" támpillérek elválása, (pl. Sepsikilyén unitárius templom).

4.4 Helyreállítást alapos szakértői vizsgálat, és statikai, építészeti és műemlékvédelmi tervezés alapján kell elkezdni. Fel kell tárni a szemmel nem látható károkat /pl. repedések, feszültségek, feltöltések stb./; a veszélyt okozó hiányosságokat /pl. torony belső szerkezetéből elmozdított gerendák, földékek; ácsszerkezetekből hiányzó elemek, stb./. A statikai tervezésnek az egész épületre ki kell terjednie nemcsak a sérült részekre. /Pl. betonkoszorút általában nem helyes csak a hajó vagy csak a szentély falain kialakítani. /A kárt okozó korábbi beavatkozásokat meg kell szüntetni. /Pl. a karzatok betonmellvédjeit, melyek megrongálták a falakat; a cementlábazatokat, melyek a párolgást megakadályozzák és talaj vizet magasabbra emelik; a vakolt síkmennyezeteket lehetőleg kazettás mennyezetre kell cserélni/. A veszélyeztetett falképeket, értékesebb butorokat különleges véde-

lemben kell részesíteni, esetleg a templomból eltávolítani. A fűtést és elektromos berendezéseket a földrengésövezetekre előírt szabályok szerint szakemberrel kell megterveztetni és kivitelezni.

Distribution of earthquake epicenters in the Carpathian Basin. Epicenters of only the greatest events of a given location are plotted, altogether 1569 events. Epicenters with poor location accuracies /notation E / are excluded. The political borders of Hungary /both historical and present/ are also displayed.

A földrengrészek eloszlása a Kárpát-medencében 456-1986 között, 1569 rengés adatai alapján. Forrás: Zsirus T., Mónus P., 66th L.: Hungarian Earthquake Catalog /456-1986/Budapest, 1988.

A Háromszéki medence földrengéseire vonatkozó ajánlott irodalom:

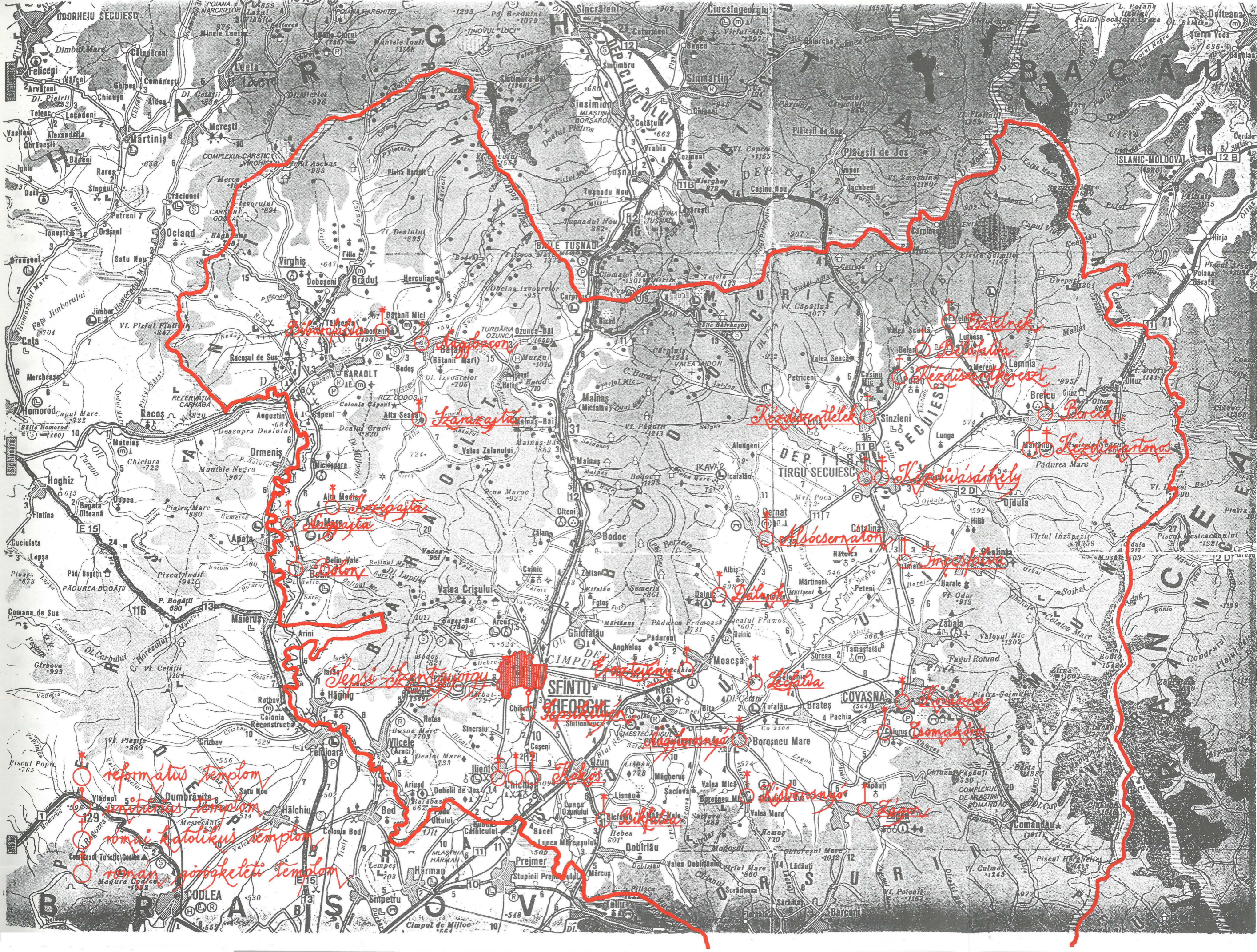
1. Réthly Antal: A Kárpát-medence földrengései, 455-1918., Budapest, 1952.
2. Réthly Antal: Die Erdbebenkarte Ungars, Gerlandes Beitr. Geophysik Bd. XIII. H.4., Pag.: 283-305., Leipzig, 1914.
3. Simon Béla: Sepsiszentgyörgy földrengései és az általuk okozott károk elleni védekezés, Budapest, 1946
4. Zsíros-Mónus-Tóth: Hungarian Earthquake Catalog 456-1986, Budapest, 1988.
5. Constantinescu-Mârza: A computer-compiled and computer-oriented catalog of Romania's earthquakes during a millenium (984-1979), Geophysique, 24, Bucharest, 1988
6. Constantinescu-Mârza: Preliminaries to characterizing the Vrancea earthquake of August 30., 1986 Bucharest, 1988.
7. Karnič,C.: Seismicity of the European Area, Praha, 1988.
8. Radu, C.: Regimul seismic al regiunii Vrancea. Studii de Cercetari Geologice, Geofizice si Geografice, Seria Geofizica 3/1965., București
8. Atanasiu,I.: Cutremuri in Romania, Editura Academiei RSR, București, 1961.

III.
JEGYZŐKÖNYV

A jegyzőkönyvben előforduló települések jegyzéke:

AITA MARE: NAGYAJTA
AITA MEDIE: KÖZÉPAJTA
AITA SEACĂ: SZÁRAZAJTA
BAȚANII MARI: NAGYBACON
BELANI: BÉLAFALVA
BELIN: BÖLÖN
BIBORȚENI: BIBARCFALVA
BICFALĂU: BIKFALVA
BOROȘNEU MARE: NAGYBOROSNYÓ
BOROȘNEU MIC: KISBOROSNYÓ
BREȚCU: BERECK
CERNAT: CSERNÁTON
CHICHIȘ: KÖKÖS
CHILIENI: SEPSIKILYÉN
CHIURUȘ: CSOMAKŐRÖS
COVASNA: KOVÁSZNA
DALNIC: DÁLNOK
ESTELNIC: ESZTELNEK
ERESTEGHIN: ERESZTEVÉNY
IMENI: IMECSFALVA
LEȚ: LÉCFALVA
MĂRTĂNUȘ: KÉZDIMARTONOS
POIAN: KÉZDISZENTKERESZT
SÎNZIENI: KÉZDISZENTLÉLEK
TÎRGU SECUIESC: KÉZDIVÁSÁRHELY
ZAGON: ZÁGON

Bibarașlia

Agășacon

Karaxajta

Lăzăreștia

Alăgăștia

Bădăron

Sepsi-ekertanyoray

Sfântu Gheorghe

Sepistanyor

ekagyanyor

ekagos

Bikpata

Kedizentelek

Belkatala

Kedizentkereszt

Kedizenttonos

Kapuvásahely

Imcesfata

Alsócsorvaton

Dălaș

Lăpăra

Brăneștia

Comanștia

ekagyanyor

Kapuvás

református templom

szintanas templom

romai katolikus templom

román görögkeleti templom

Az 1990. június végi helyszíni bejárás jegyzőkönyve

A helyszíni bejárásán mintegy negyven templomot néztünk meg. További husz-huszonöt templomról a földrengést követő napokban készült video- és fényképfelvételekről, illetve kár-felmérő jegyzőkönyvekből szereztünk információkat. Ezek alapján megállapítható, hogy a megye templomainak körülbelül háromnegyede szenvedett kisebb-nagyobb károkat a földrengés következtében.

Hangsúlyozni kívánjuk hogy csak szemrevételezéssel megállapított sérülések alapján a tényleges károkat pontosan felbecsülni nem lehet. A nem látható, rejtett sérülések /pl. kövek elpattanása/ és a felületeken jelentkező repedések mögötti nagyobb elválások, omlások a láthatóknál sokkal veszélyesebb károsodásokat jelenthetnek és az első becsléseknél nagyobb, költségesebb és igényesebb beavatkozást vonhatnak maguk után.

A tényleges károk és a szükséges helyreállítási munkák pontos, szakszerű felmérését minden egyes templom esetében külön-külön el kell végezni. A helyi adottságok és a több- százéves tapasztalatok alapján a helyreállításokat úgy kell megtervezni és kivitelezni, hogy a sérült templomok a várhatóan újra és újra jelentkező földrengéseket is kibírják.

A fentieket figyelembe véve közreadjuk a megtekintett templomok és szemrevételezett súlyosabb károk rövid leírását.

NAGYAJTA /Aita Mare/, unitárius templom és vár.

A XV. században épült templom félnyolcszög záródású szentélye, hálóboltozata és mérműves ablakai máig fennmaradtak. Négyzetes alaprajzú erődfalak veszik körül, sarkain erős négyszögletes tornyokkal.

- torony Ny-i oldalán hosszanti repedés;
- karzat elmozdult;
- várfalak, bástyák kissé megrongálódtak.

KÖZÉPAJTA /Aita Medie/, ref. templom

A gótikus, félnyolcszögzáródású szentéllyel épített templomot 1901-ben jelentős mértékben átalakították.

- tornyon É-D-i irányban hosszanti vékony repedés;
- belsően torony felőli fal és mennyezeti boltív találkozásánál nagyobb repedések;
- tető megrongyant.

SZÁRAZAJTA /Aita Seacă/, ref. templom (1. fotó)

A falu plébániáját 1332-ben a pápai tizedjegyzékben említik. Középkori eredetű /?/ temploma az 1802. évi földrengés-kor súlyosan megsérült, s ezután építették az 1810-es, 20-as években a jelenleg is álló új templomot.

- a torony minden oldalán hosszanti repedések!
- koszorú mentén vízszintes repedések, köröskörül, hangsúlyosabbak a pillérfőknél;
- középső pillér közepén megrepedt;
- toronyablakok csúcsa berogyant, az óra számlapja lezuhant - omlásveszély!
- oldalsó kapu építménye minden irányban összeropogott, főhajótól elvált.

NAGYBACON /Bátonii Mari/, ref. templom

A XV. században épült templomot a barokk korban átalakították, csak két gótikus kapuja maradt meg. Harangjait 1575-ben és 1615-ben készítették.

- Kis repedés a diadalív közepén;
- templomhajó és torony kissé elvált, repedések;
- templomhajó és oldalsó kapu kissé elvált, repedések;

BÉLAFALVA /Belani/ rk. templom (2. fotó)

A különálló torony és a templomépület 1756-ban épült barokk stílusban. Temetőjében igen szép sírkövek találhatók.

- különálló kaputornyon hosszanti és átlós repedések, a toronysisak és az alatta levő falvég súlyosan sérült, cserepek, párkányrészek lehullottak;
- templombelsőben mennyezet repedezett;
- a diadalíven átlós repedés

BÖLÖN /Belin/, unitárius templom (4. fotó)

A falut 1334-ben említik a pápai tizedjegyzékben. A jelenleg is álló templom Pákey Lajos építész tervei szerint épült a többször átépített középkori épület helyén. A templomot erősítés veszi körül mely a XVI. sz. végén a XVII.sz. elején épülhetett.

- különálló kaputornyon keresztirányban hosszanti repedések, különösen a toronysisak és az ablakok közötti felső részen;
- a templom két kis saroktornya összeroppedezett, elcsavarodott;
- mennyezet boltívein és a karzatokon a vakolat több helyen megrepedezett, lehullt;
- ablakosztó kőoszlop elmozdult.

BIBARCFALVA /Biborteni/, ref.templom (3. fotó)

Bibarcfalvát 1332-ben, 1333-ban, és 1334-ben egyaránt említik a pápai tizedjegyzékekben. A templom eredetileg a XIII-XIV.sz. fordulóján épülhetett. Többszöri átépítés után jelenlegi formáját az 1897-ben végzett helyreállítás után nyerte el.

- belső vakolat-pillérek és a mennyezet találkozásánál hosszanti repedések;
- belsőben a torony felőli fal és mennyezet találkozásánál vízszintes repedések;
- toronycsillag eldőlt.

Megjegyzés: északi ép/!/ falon XIV.sz-i falkép: Szent László legendája; restaurálta Vigh István 1974-ben. 1975. júliusában két hétig tartó esőzés után a közeli hegyoldal megcsúszott, több házat magával sodort; a földtömeg templom előtt kettévált és úgy mozgott tovább; a templom épülete semmilyen kárt nem szenvedett.

BIKFALVA /Bicfalău/ ref. erődtemplom

Középkori gótikus templomát 1898-ban átépítették, részben lebontották. A torony felső részét 1945-ben Debreczeni László tervei szerint újjáépítették. A XV. századi együttesből a torony alja és az erődfalak egy része maradt fenn. A községben több mint húsz, többnyire barokk kúria áll ma is. A temetőben 1848-as honvédek sirkövei. Egyik harangja 1641-ből való.

- torony alsó boltivein és az ablakok ivén repedések
- külső falon hajszálrepedések
- erődfalmaradványok, kapu kissé elmozdultak.

NAGYBOROSNYÓ /Boroşneu Mare/ ref. templom

Az egyszerű nagy, fehér tömegével a faluképet meghatározó templom 1871-ben épült.

- a délikapu kétszintes védőépülete főhajótól elvált;
- a torony és a hajó találkozásánál repedések;
- mennyezet a karzat felett megrepedezett;

KISBOROSNYÓ /Boroşneu Mic/ ref. templom (5. fotó)

Az 1566-ban említett falu protestáns temploma egy korábbi épület XIX. századi átalakítása során kapta mai alakját.

- a torony felső része súlyosan összeroppedezett, tömbök kihulltak /alsó rész ép/;
- vakolt mennyezet a karzat felett és az apszisban repedezett;
- templomhajó falain vékonyabb repedések

BERECK /Breţcu/ rk. templom (6. fotó)

Az 1426-ban oláh faluként említett Bereck eredetileg nem tartozott a Székelyföld egyházi szervezetébe, hanem a brassói szász dekanatuson át közvetlenül az esztergomi főegyházmegye része volt. Az erdélyi püspökök csak a XVIII. században tudták fennhatóságuk alá vonni.

Ekkor épült a ma is álló későbarokk Szent. Miklós templom

- torony és templomhajó mentén súlyosabb repedések, a hajó boltíve átlósan repedezett harántfaltól elvált,
- torony falmezőin kisebb átlós és függőleges repedések
- apszis ablakai felett széles repedések
- É-NY-i oldalon párkány leszakadt, a kémény teteje ledőlt.

Megjegyzés: a tornyot az 1977-es földrengés után vas vázzal megerősítették.

ALSÓCSERNÁTON /Cernat/, ref. templom

Az eredetileg barokk templom 1680-ban épült, mai alakját az 1897. évi átalakítás során kapta.

- kisebb repedések a torony felső részén és a templom kele-

ti falán.

Megjegyzés: az alsócsernátoni DAMOKOS kúria - helytörténeti múzeum - is megsérült.

ALSÓCSERNÁTON /Cernat/,rk. templom

A falu neve először az 1332-ben keletkezett tizedfizetési jegyzékben fordul elő. Mai katolikus templomát 1844-ben Zámber János kanonok építtette.

- a falak összeropedeztek, a falazat néhol elmozdult;
- a tetőszerkezet és héjalás megsérült,
- a torony és a hajó találkozásánál súlyosabb, átlós repedések.

Megjegyzés: a papilak is elég súlyosan megsérült.

FELSŐCSERNÁTON /Cernat, ref. templom (7. fotó)

Egy korábbi épület átalakításával a XIX. században kapta a templom mai alakját.

- a torony és a hajó közt hangsúlyos elválás,
- a torony alsó részén közel vízszintes, erős repedések,
- belül a vakolat nagy foltokban lehullott, a mennyezeten keresztirányú repedések

Megjegyzés: a torony állapota életveszélyes.

KÖKÖS, /chichiş/ unitárius templom

Az írásban 1461-ben fölbukkanó falu a XV. századnál sokkal korábbi, hiszen unitárius temploma a XIII. század végén már állt. A korai templomot a XVI. században átalakították.

- különálló kaputorony felső részén, ablak körül átlós repedések, toronysisak cserepeiből több lehullott;
- templom kívül ép, belül apszis falán hosszú, íves repedés

Megjegyzés: A XIV. századi külső és belső falképek épek.

Temetőjében XVIII-XIX. századi szép sírkövek.

KÖKÖS, /Chichiş/ ref. templom

A 350 ülőhelyes templom 1790-ben épült, miután a korábbi templom egy földrengéskor összeomlott. Súlyos sérüléseket szenvedett az 1940. évi földrengéskor is.

- eresz alatti párkány repedezett, északi falon kb. 3 m szakasz lehullott, /tetőszerkezet megereszkedett/, kémény összeomlott;
- diadalíven repedések
- nádra vakolt mennyezet a síkjában repedezett;
- oldalkapu-épitmény főhajótól kissé elvált.

KÖKÖS, /Chichiş/ ortodox román templom

A bizánci stílus hatását mutató, de két homlokzati toronnyal is díszített templom az 1920-as években épült.

- a két tornyon alapoktól a toronysisakig vékony, függőleges repedések;
- hajszálrepedések a boltíves mennyezeten és az ablakoknál.

SEPSIKILYÉN /Chilieni/ unitárius templom (10. fotó)

A falut 1332-ben említik a pápai tizedjegyzékben. a XIII. sz.-i eredetű templomot többször átépítették. Két gótikus építési periódus is kimutatható, melyek a XV. és XVI. sz.-ra tehetőek. Mai alakját az 1802-es átépítés eredményeként nyerte el. A templom belső és külső falain értékes XV. századra datálható falképek vannak.

- hosszanti repedések a tornyon,
- falakon, sarkokon függőleges repedések,
- támpillérek elváltak,
- apszis falai köröskörül kihajlanak,
- falképek kívül-belül sérültek és veszélyeztetettek!

Megjegyzés: a használaton kívüliség, a korábbi földrengések és rongálás következményeit fokozták az utóbbi földrengés okozta károk.

CSOMAKŐRÖS /Chiuruş/ ref. templom (8. fotó)

Kőrösi Csoma Sándor szülőfaluja.

A templom a XIII. században épült. Falában 1934-ben helyezték el Kőrösi Csoma Sándor márvány emléktábláját, a templom melletti mellszobor az 1960-as években készült.

- a torony súlyosan sérült; átlós és hosszanti mély repedések, eresz leomlott, toronysisak megroggyant;
- belsőben falakon, mennyezetnél repedések.

KOVÁSZNA /Covasna/, ref. templom

Az először 1548-ban említett nevezetes gyógyfürdőhely hatalmas temploma a XIX. század közepén épült.

- a torony és a hajó között repedések;

Megjegyzés: a templomot az 1986. évi földrengés után megerősítették, restaurálták.

DÁLNOK /Dalnic/, ref. templom (9. fotó)

A középkori eredetű templomot később toronnyal bővítették, 1922-ben átalakították. Belső falakon rovásírásos és gótikus faliratok, falképmaradványok. A templom mellett áll a hetvenes években készült Dózsa György szobor.

- egyes ablakoknál függőleges repedések;
- mennyezet összerepedezett,
- belső falakon a vakolat néhol levált.

Megjegyzés: Bár a templom nem sérült meg súlyosan, a különleges történelmi és művészettörténeti értékeket képviselő falképek megóvása különleges figyelmet kíván.

ESZTELNEK /Estelnic/ rk. templom

A falut 1332-ben és 1334-ben említik a pápai tizedjegyzékben. Középkori, valószínűleg XIII. sz. végi eredetű templomát többször átépítették. A ma látható műrészletei a gótika korából valók, és a XV.-XVI. sz. fordulójára datálhatók.

A templom a zabolaihoz hasonlóan erődített volt.

- tornyon hosszanti repedések,
- kémény ledőlt,
- erődfalakban újabb repedések, kisebb omlások.

Megjegyzés: a közeli ferences kolostorban melyben ma már csak 7 idős barát él, súlyosabb károk keletkeztek, különösen a belsőknben: vakolat nagy foltokban lehullott; a mély nyílások nagyobb része régebbi repedések újbóli elmozdulásának eredménye.

ERESZTEVÉNY /Eresteghin/, ref. templom (11. fotó)

Korábbi templom 1811-ben épült, mellette található Gábor Áron sirja. Eresztevény ma Mağsa /Moacsa/ része.

- a hajó nyergén ülő torony erősen összerepedezett /vizzintes, függőleges és átlós repedések/,
- templomhajó mennyezete és a belső falak repedezettek.

IMECSFALVA /Imeni/, r.k. templom (12. fotó)

A szent Imrének emelt templomot először 1499-ben emliti irott történeti forrás. A középkori épületet a XVIII. század második felében alakították át mai formájára, az 1977-es földrengés után tornyát vasbeton vázzal erősítették meg.

- erős repedések a hajó és a szentély falán,
- a torony és a hajó csatlakozásánál elválás,
- a torony ablaki körül max. 20 mm-es repedések,
- a hajó lefedésének magasságában a torony északnyugati irányban eltolódott.

LÉCFALVA /Leğ/, ref. templom (13. fotó)

Az eredetileg a XVI. században épült templom mai alakját az 1878. évi átépítés során kapta.

- a különálló torony összerepedezett,
- a mennyezet boltozata összerepedezett, részben omladozott
- a karzat beton-mellvédje a két első falpillért széfesztette

- az apszis hátsó része elvált, hosszanti repedések,
- vízszintes repedések a belső falpilléreken, körös-körül,
- a templomhajó oromfalán súlyos vízszintes repedés

Megjegyzés: az egész templomépület olyan súlyosan megrongálódott, hogy esperesi utasításra bezárták

KÉZDIMARTONOS /Mártánuş/, rk. templom

Az 1567-ben említett falu temploma mai romantikus jellegű alakját a múlt század második felében kapta.

- a templomhajó falain függőleges és vízszintes repedések,
- belsőben a vakolat több helyen lehullott,
- az ablakivek felett repedések,
- a torony nyugati irányban 5-6 cm-re kihajlott, megroggyant,
- a torony és a hajó érintkezésénél súlyos repedések,
- tetőhéjalás és a szerkezet megsérült.

KÉZDIMARTONDS /Mărtănuș/ ortodox román templom (14. fotó)

A barokk templom 1782-ben épült egy gazdag pásztor adományából. Belsőben korabeli és XIX.sz-i falképek.

- belső boltiveken hosszú, hosszanti vékony repedések
- ereszdarabok lehulltak;
- apszis ablakainak záró-téglái elmozdultak;
- főhomlokzaton vékony hosszanti, torony sisak alatti részén átlós repedések;
- apszis észak-keleti sarka megsüllyedt - boltiveken ives repedés;
- karzat az érintkező falszakaszt kissé szétfeszítette.

KÉZDISZENTKERESZT /Poian/ rk. templom (15-16. fotó)

A falut 1332-ben említik a pápai tizedjegyzékben. Középkori eredetű templomát az 1802. évi pusztító földrengés után teljesen megújították. Megemlítendő és megmentendő a hajó faszerkezetű dongaboltozata.

- az egész templom súlyosan sérült, nagyon összerázkódott;
- a torony alsó és felső részén hosszanti és átlós repedések, ablakivek megroggyantak /a torony középső része épőbb, erősítések révén, de éppen emiatt sérültebb a többi rész/;
- a templomhajó torony felőli fala kétfelé nyilik;
- a templomhajó ablakai körül repedések;
- a főhajó torony felőli falán és a szentély hosszanti falain átlós repedések;
- karzat utólagosan beépített betonparapetje az oldalsó falpilléreket szétfeszítette, a karzat boltivei megrepedtek, oszlopai megsüllyedtek;
- vonóvasak szétszakadtak, meghajlottak;
- leomlott mennyezetvakolat megrongálta az orgonát.

KÉZDISZENTLÉLEK /Sînzieni/, rk. erődtemplom

A templomot valószínűleg Apor Kata, Sándor moldvai vajda felesége építtette 1401-ben. Ma a gótikus főkapu és szentély őrzi e korszakot, a főhajót barokk stílusban átépítették, az 1970-es években modern kereszthajóval bővítették.

- repedések az ablakok ivén és az eresztageozatain,
- bástyák - különösen a DK-i bástya - megrepedtek.

KÉZDIVÁSÁRHELY /Tîrgu-Secuiesc/ ortodox román templom

Az igen szép, egyedi hangulatu barokk templomot moldvai kereskedők építtették 1754-ben, tornya 1795-ben készült el.

- belsőben kisebb repedések diadalíven, ablakok fölötti falrészeken
- a hajó boltívein hosszirányu repedések

Megjegyzés: a repedések részben korábbi mozgások, süllyedés következményeiként jelentkeztek.

KÉZDIVÁSÁRHELY /Tîrgu-Secuiesc/ rk. ferences templom és kolostorépület

A hatalmas barokk épületegyüttest a XVIII. században emelték az 1696-ban alapított középiskola fenntartására. Nevezetes a kolostor északi szárnyának stukkódiszes, boltozott teremcsora.

- torony első falán, a kapu jobb és bal oldalán hosszanti repedések, sisak alatti ablakoknál körös-körül vízszintes repedés /!/
 - az egyenes záródású szentély hátsó és oldalsó fala kihajlott, nagy repedéseket okozva a dongaboltozatok és a falak találkozásánál,
 - karzat boltívei megrepedtek,
 - a kolostorudvar diszes barokk kapubejárata erősen összeropedezett, hátrahajlott.

ZÁGON /Zagon/ ref. templom

Mikes Kelemen szülőfaluja.

A hatalmas, 764 ülőhelyes temploma 1782-ben épült, a kétszintes kapuépítmény emeletiszobájában Mikes Kelemen emlékének állított állandó kiállítás.

A templomot egykori erődfal maradványai kerítik.

- súlyosabb repedések a torony és főhajó, valamint az oldalkapu portikusza és a déli fal között - épületrészek elváltak egymástól;
- az ablakok ivénél és támpilléreknél függőleges repedések;
- a vakolt plafon egész mezejében repedések;
- torony felőli falon repedések.

A SEGÉLYEZÉS

- A "Pro Domo Dei" segélyakció szervezői a befizetett összegért erkölcsi és anyagi felelősséget vállalnak. A segélyalapot a Transylvania Caritas segélyszervezet alapítványként kezeli a vonatkozó törvények és előírások szerint.

- A segélyek megítéléséről az alapítvány kuratóriuma dönt. A kuratórium elnöke Dr. Entz Géza professzor, tagjai az Országos Műemléki Felügyelőség és más támogató szervezetek szakemberei.

- Támogatást felekezetre való tekintet nélkül - bármely Kovászna megyei egyházközség kérhet és kaphat. A támogatásokat a püspökségek javaslatainak figyelembevételével a műemléki érték, a keletkezett károk súlyossága és a tervezett helyreállítások szakszerű előkészítettségének szempontjai szerint közvetlenül az egyházközségekhez, illetve, ha indokolt, a területi esperesi hivatalokhoz kell eljuttatni.

A segítség hatékonysága érdekében - a helybeli anyagihiány és a kedvezőtlen valutaátváltási árfolyam miatt - a segélyek nagyobb hányadát, lehetőség szerint anyagok és eszközök formájában javasolt biztosítani, a segélyezettek igényei szerint. Szakértők - mérnökök, restaurátorok - bevonását is elő kívánjuk segíteni.

- A segélynyújtás céljairól, feltételeiről és formáiról, minden egyes támogatásról, rövid tájékoztatást küldünk az egyházak vezetőinek, a megye vezetőinek, az erdélyi műemlékvédő társaságoknak, a romániai központi műemlékvédelmi hivatalnak, egyes magyarországi szervezeteknek és a sajtónak.

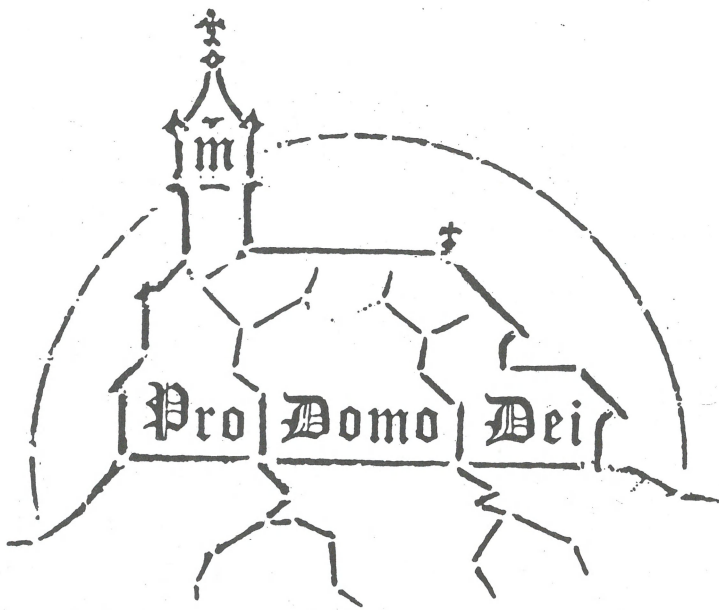
- A támogatások felhasználását az egyházközségeknek igazolniuk kell.

- Az alapítvány minden egyes támogató személynek és szervezetnek a segélynyújtásról időszakonként rövid tájékoztatást küld és a segélyben részesített közösségeknek megküldi a támogatók jegyzékét a befizetett összegek feltüntetésével.

- A "Pro Domo Dei" akció , természetesen, nem helyettesíti a helybeli egyházközségek áldozatvállalását, de jelentős mértékben hozzájárulhat a munkák szakszerű végzéséhez.

- Az anyagi segítség mellett - különösen fontosnak tartjuk azt, hogy a magyarországi és a nemzetközi figyelem a közösségek erőfeszítéseinek erős erkölcsi támaszt is jelent.

MELLÉKLET - APPENDIX

FÉNYKÉPMELLÉKLET

1. SZÁRAZAJTA /Aita Seacă/, ref. templom
2. BÉLAFALVA /Belani/, r.k. templom harangtornya
3. BIBARCFALVA /Biborțeni/, ref. templom
4. BÖLÖN /Belin/, unitárius templom
5. KISBOROSNYÓ /Boroșneu Mic/, a ref. templom tornya
6. BERECK /Brețcu/, r.k. templom
7. FELSŐCSERNÁTON /Cernat/, ref. templom
8. CSOMAKŐRÖS /Chiuruș/, ref. templom
9. DÁLNOK /Dalnic/, a ref. templom belseje
10. SEPSIKILYÉN /Chilieni/, az unitárius templom tornyának
északi oldala
11. ERESZTEVÉNY /Eresteghin/, ref. templom
12. IMECSFALVA /Imeni/, r.k. templom
13. LÉCFALVA /Leț/, a ref. templom belső részlete
14. KÉZDIMARTONOS /Mărtănuș/, ortodox román templom
15. KÉZDISZENTKERESZT /Poian/, r.k. templom szentélye
16. KÉZDISZENTKERESZT /Poian/, a r.k. templom belső képe

1. SZÁRAZAJTA -
AITA SEACĀ

2. BÉLAFALVA - BELANI

3. BIBARCFALVA - BIBORTENI

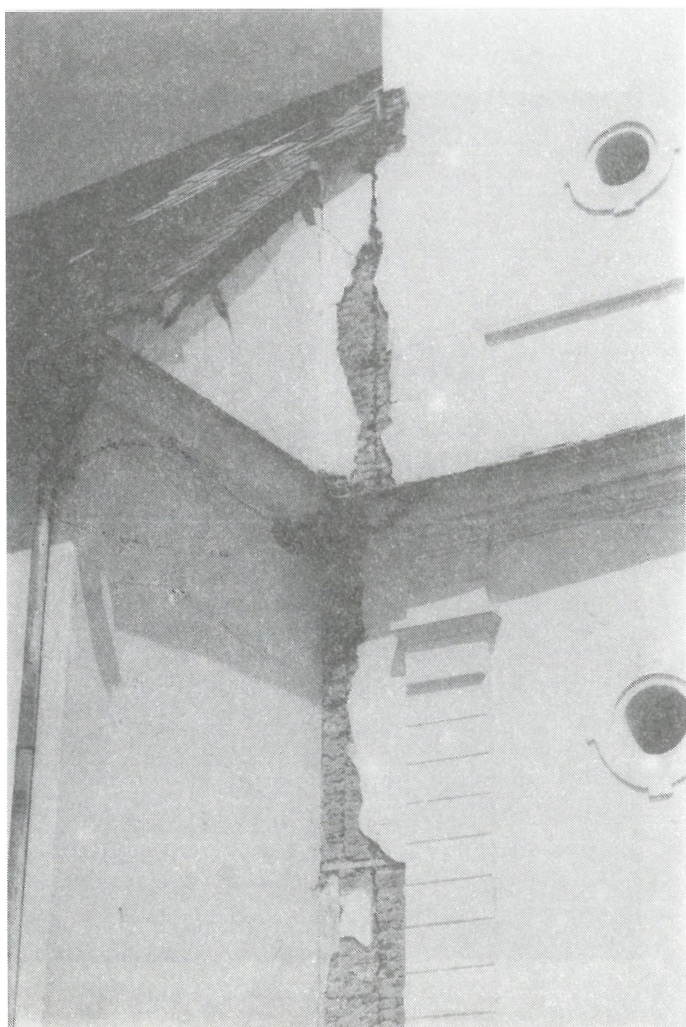
4. BÖLÖN - BELIN

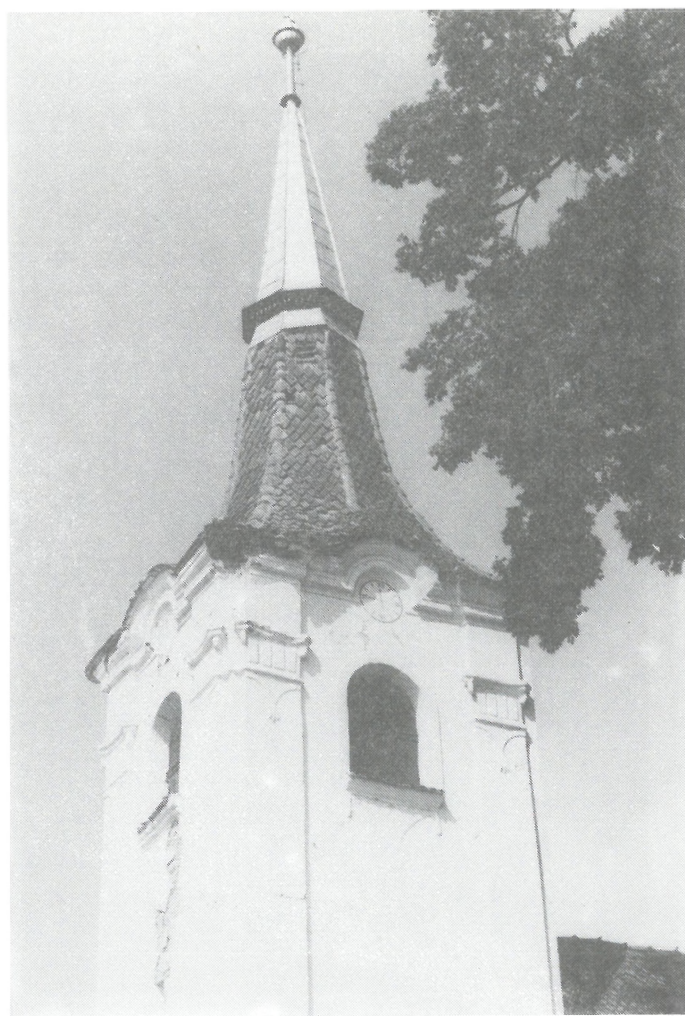
5. KISBOROSNYÓ -
BOROŞNEU MIC

6. BERECK - BREŢCU

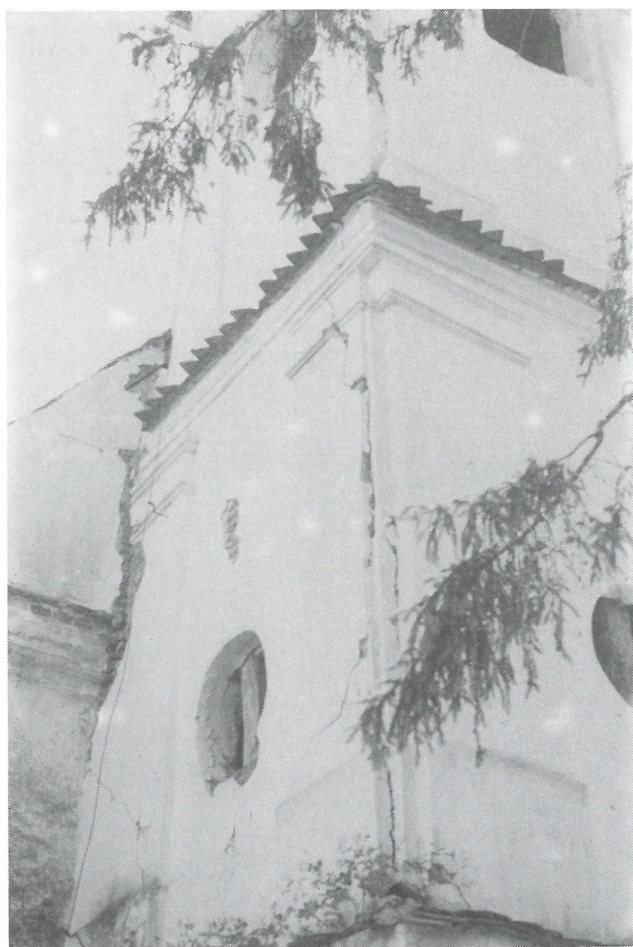
7. FELSŐCSERNÁTON -
CERNAT

8. CSOMAKŐRÖS - CHIURUŞ

9. DÁLNOK - DALNIC

10. SEPSIKILYÉN - CHILYENI

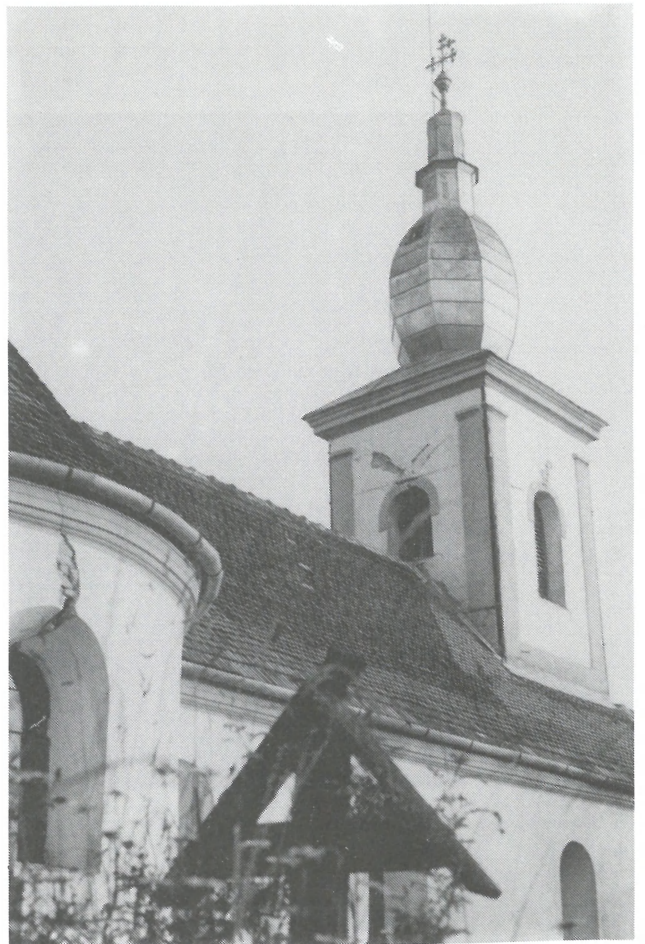
11. ERESZTEVÉNY -
ERESTEGHIU

12. IMECSPALVA - IMENI

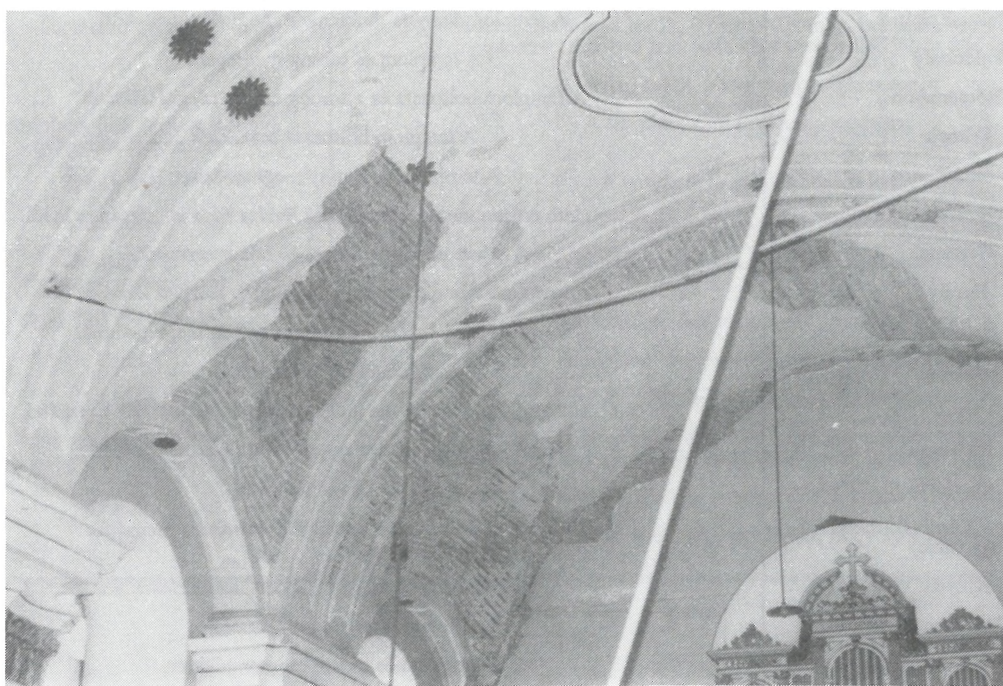
13. LÉCFALVA - LEŢ

14. KÉZDIMARTONOS - MÁRTÁNUŞ

15 - 16. KÉZDISZENTKERESZT - POIAN

Melléklet:
Az 1802. okt. 26-i földrengéstől okozott károk jegyzéke.
Forrás: Simon B.: Sepsiszentgyörgy földrengései, Bp. 1946.

TÁBLÁZAT

Az 1802. október 26-i földrengés által Háromszék megyében okozott károk

Helység neve	A kár megnevezése
Albis	A templom boltozata beomlott, Apor P. háza megrepedt
Aldoboly	A templom tornya leomlott, mennyezete beszakadt
Alsócsémáton	A templom fala meghasadt, 5 ház megrepedt
Altorja	A templom boltozata és tornya megrepedt
Árapatak	A pap háza megrepedt
Barát	A. r. kat. templom beomlott
Barátos	A templom és a torony beomlott
Barót	A templom megrepedt, tornya leomlott
Bikfalva	A torony megrongálódott
Bitá	A torony leomlott, a templom fala megrepedt
Bodos	A ref. templom fala megrepedt, a kár nem jelentős
Böln	Az unit. templom tornya ledőlt, a templom fala megrepedt, Donát Mihály háza megrepedt, kéménye leomlott
Cófalva	A kórus és részben a templom torony leomlott
Dálnok	A templom falai és két ház meghasadt
Egerpatak	A templom megrepedt, a torony leomlott
Erősd	A templom boltozata megrepedt, le kellett bontani
Esztelnek	Két templom megrongálódott, a Ferencesrendiek kolostora lakhatalanná lett
Étfalva-Zoltán	A templom annyira tönkrement, hogy újra építendő
Feldoboly	A templom és torony megrepedt
Felsőcsémáton	A templom boltozata és a torony erősen meghasadott
Feltorja	A templom boltozata beszakadt
Fotomartonos	A templom és torony meghasadott
Futásfalva	A templom erősen megrepedt, Dombi Balázs háza is, kéménye ledőlt
Gelence	A r. kat. templom tornya és fala megrepedt
Haraly	A templom fala megrepedt, a harangláb részben leomlott
Hatolyka	A templom falai és Kozma L. háza erősen megrepedezett
Hidvég	A kastély összeomlott
Hilib	A r. kat. templom falai erősen meghasadottak, nem merik használni
Ikafalva	A templom mindenütt megrepedezett, használhatatlan
Imecsfalva	A ház fala repedt meg
Kanta (ma Kézdivásárhely egy része)	A minoriták temploma, iskolája és rendháza megsérült
Killyén	A templom tornya megrongálódott, használhatatlan
Kisborosnyó	A templom megrongálódott
Kökös	A templom és tornya megrongálódott

Helység neve	A kár megnevezése
Köpec	A ref. templom és papi ház megrepedezett, megjavításuk sokba került
Körös (ma Csomakörös)	A ref. templom "kőszivárványa" leomlott
Kovászna	Mind a ref., mind a görögkeleti templom falai erősen megrepedtek
Középjata	A ref. templom erősen megrepedt, alig javítható
Lécfalva	A templom és tomya erősen megrepedezett, 4 ház is
Lisznyó	A torony megrepedt
Márkusfalva	A torony megrepedt, nem jelentős a kár
Martonos	A templom falazata földig meghasadzott
Mátisfalva (ma Kézdimárkosfalva)	A templom falai erősen megrepedeztek
Miklósvára	Mind a r. kat., mind a ref. templom erősen megrepedt, 1 ház is
Nagyajta	A unit. templom tomya leomlott, 1 ház fala is megrepedt, kéménye ledőlt
Oroszfalu	A ref. templom falai földig meghasadtak, boltozata omlófélben
Ozdola	A már előzőleg megrepedt templom annyira "megromlott, hogy abba menni felettébb félelmes"
Páké	A ref. templom és tomya annyira tönkrement, hogy használhatatlan
Papoc	A ref. templom tomya és falai meghasadtak, br. Henter A. udvarháza is erősen megsérült
Páva	A ref. templom tomya meghasadzott, le akar dőlni, maga a templom, a pap háza, valamint Vajna Dávidné is megsérült
Polyán (ma Kézdi-szentkereszt)	A torony és a templom falai megrepedtek, boltozatát le kellett bontani
Sárfalva	A templom és tomya igen erősen meghasadottak
Sepsibacon	A ref. templom jelentéktelenül megrepedt
Sepsiszentgyörgy	A templom tomya ledőlt, 7 embert ölt meg, boltozata beszakadt. A templomot 1805-ben javították ki, a tomyót 1829-ben újjá építették
Százazajta	A torony ledőlt, a templom meghasadott
Szemerja (ma Sepsiszentgyörgyhöz tartozik)	A templom és tomya megrepedezett
Szentkatolna	A templom hasznavehetetlen lett
Szőrcse	A ref. templom és torony összedőlt
Tamásfalva (ma Székelytamásfalva)	Turi L. háza megrepedt, Turi I.-é lakatlanná vált
Telek (ma Orbaitelek)	A ref. templom fala megrepedt, nem nagy a kár
Uzon	A templom megrepedt és tomya összedőlt
Várhely	Turi A. kőházának egyik szeglete leomlott
Zabola	A ref. templom annyira tönkrement, hogy alig merik használni, a r. kat. kápolna is erősen megrongálódott, 2 udvarház is erősen megrongálódott
Zágon	A ref. templom és tomya erősen megrepedt, 2 udvarház is megrongálódott
Zalán	A kőtemplom annyira megrongálódott, hogy újra kell építeni

Melléklet:
1940. november 10-i földrengéstől okozott károk jegyzéke.
(Forrás: Simon B.: Sepsiszentgyörgy földrengései..., Bp. 1946)

TÁBLÁZAT
Az 1940. november 10-i földrengéstől okozott épületkárok jegyzéke

Helység neve	A házak száma	tetőcserep hullott	kémény megsérült	H á z b a n			más természetű épületkárok	A kár összege a helységben P
				kémény ledőlt	fal megrepedt	oromfal ledőlt		
Alsócsémáton	560	5	4	4	33	4	A mennyezet megrepedt, beomlott	4.673
Angyalos	156	5	5	5	3	—	—	2.300
Árkos	418	7	14	—	32	—	A ref. és unit. templom megsérült	21.170
Barátos	230	3	—	3	4	—	—	1.045
Bikfalva	276	—	1	—	2	—	—	40
Bira	130	5	9	—	1	4	A ref. templom tornya megsérült	4.600
Bölnön	660	—	2	—	—	—	A ref. és unit. templom megsérült	13.010
Borszék	554	—	—	—	1	—	A templom megsérült	400
Cófalva	106	—	—	—	—	1	A ref. templom fala megrepedt	422
Csiksomlyó	351	—	—	—	4	—	A r. k. templom megsérült	150.800
Csikszentimre	498	—	3	—	1	—	—	30
Csikszereda	1.051	10	15	3	50	2	—	15.640
Csomakőrös	176	—	2	—	2	—	A templom toronyfala megrepedt	650
Ditró	1.710	—	—	—	1	—	A g. kat. templom megsérült	500
Egerpatak	166	2	3	2	5	5	A templom megsérült	2.660
Előpatak	214	10	12	20	130	7	2 ház összedőlt	11.080
Eresztevény	68	—	—	—	2	—	—	1.600
Feldoboly	144	10	5	11	55	1	2 ház összedőlt, a ref. templom fala és tornya megrepedt	5.170
Felsőcsémáton	369	—	—	—	4	—	1 házban a mennyezet beomlott	2.500
Fotomartonos	130	—	1	—	1	—	—	2.300
Gidófalva	252	—	—	—	2	1	—	300
Homor óddaróc	291	—	—	—	1	—	—	500
Illyefalva	388	—	—	1	7	—	A templom megsérült	4.840
Kászonaltiz	241	1	—	—	—	—	A r.k. és a g.k. templom megsérült	350
Kászonyújfalu	508	4	4	2	5	—	A templom megsérült	830
Kézdivásárhely	1.009	—	—	6	8	—	2 gyárkémény és a ref. templom megsérült	13.400
Killyén	147	—	—	20	—	—	Az unit. templom használhatatlanná vált	10.100
Kisborosnyó	171	6	9	1	17	7	A ref. templom megsérült	9.730
Körös	324	7	—	3	3	1	A ref. templom használhatatlanná vált	5.158
Komandó	154	—	32	3	45	1	—	2.180
Komolló	137	5	5	—	3	2	—	2.220
Kovászna	1.600	21	5	19	9	7	1 ház összedőlt, 1 házban egyéb kár	116.132
Középajta	395	—	—	1	—	—	A templomtorny megrepedt	60
Lécfalva	245	2	5	—	2	—	A ref. templom megrongálódott	2.875
Lisznyó	269	3	1	5	2	—	—	367
Lövéte	830	—	3	—	3	—	—	35

Helység neve	A házak száma	tetőcserép hullott	kémény megsérült	kémény ledőlt	H á z b a n		más természetű épületkárok	A kár összege a helységben P
					fal megrepedt	oromfal ledőlt		
Áthozat . . . 409.667								
Maksa	234	—	—	—	—	—	A templom mennyezete leszakadt	30.000
Málnás	247	—	—	—	—	—	A r.k. és ref. templom fala megrepedt	500
Miklósvár	175	—	—	4	5	—	A r.k. templom fala megrepedt	1.230
Mikóújfalú	425	—	—	1	6	—	—	450
Nagyajta	344	—	—	9	—	—	2 templomfal megsérült	2.090
Nagyborosnyó	423	18	20	37	13	8	A templom megsérült	4.550
Nagypatak	218	—	—	—	—	—	A gör. kat. templom megsérült	1.000
Ozsdola	710	—	—	—	—	1	A templom fala megrepedt	270
Páké	192	6	5	—	5	1	A ref. templom jelentősen megsérült	40.400
Papolc	515	—	5	—	4	—	A torony fala megrepedt	2.390
Páva	272	2	9	—	2	—	A templom fala megrepedt	1.963
Réty	259	—	8	9	6	4	—	1.115
Sepsibesenyő	125	—	3	1	—	—	—	150
Sepsibodok	257	7	7	—	—	—	—	137
Sepsikálnok	199	1	1	4	1	2	—	780
Sepsikőröspatak	298	—	2	—	2	2	—	194
Sepsimagyarós	139	—	—	1	5	—	—	420
Sepsiszentgyörgy	2.400	—	2	31	18	13	Megsérült egy gyárkémény, a Vártemplom tornya, 4 középület igen erősen megrongálódott	564.670
Sepsiszentkirály	138	—	—	—	—	—	Az unit. templom megsérült	200
Szacsva	75	—	2	1	1	—	—	120
Székelydália	156	—	—	—	—	—	A templom tornya és fala megrepedt	86
Székelyszáldobos	267	1	—	—	—	—	—	20
Székelyzsombor	321	20	4	1	10	1	—	700
Szentkatolna	294	—	—	—	—	—	A r.k. templom tornya megrepedt	1.000
Szentivánlaborfalva	272	—	—	—	1	—	Az unit. templom mennyezete leomlott	280
Szotyor	132	—	—	—	1	—	A ref. templom megsérült	4.500
Tusnád	525	5	2	3	4	—	A r.k. templom fala megrepedt	240
Uzon	534	6	—	6	—	2	gyárkémény és a ref. templom megsérült	8.830
Vargyas	443	—	5	—	8	—	—	265
Zabola	710	4	6	—	3	—	2 templom megsérült	22.300
Zágon	1.147	6	3	4	8	1	—	370
Összesen: . . . 1,100.887								

Az összes kár: 1,100.887 pengő

KÉZDISZENTKERESZT - POIAN

